

Introduktion

Under vintern år 2016 uppdagades att gränspoliserna i Skåne med stöd i 17 kap. 1 § utlänningslagen (SFS 2005:716) begärde ut uppgifter om papperslösa barnfamiljer ur Malmö stads socialregister. I samband med gränspolisens förfrågningar beslutade också Malmö stad att anställda inom socialtjänsten inte fick förvarna papperslösa vars adresser lämnades ut till polisen. Enligt en artikel i *Sydsvenskan* (Mikkelsen, 2017) den 22 april har hittills 520 förfrågningar skickats till socialtjänsten, som i sin tur lämnat ut adresser till 59 personer. Av dessa personer, vuxna och barn, har 29 hittats och utvisats ur landet. Socialtjänstens agerande och polisens metoder väckte en mycket omfattande debatt. Gränspolisens beskrev metoden som framgångsrik samtidigt som allvarlig kritik har formulerats av olika aktörer, bland annat människorättsorganisationer, socionomer, jurister och forskare. Kritiken har huvudsakligen kommit att handla om olika tolkningar av lagen, inte minst barnrättskonventionen: Tar gränspolisens ”strategi” hänsyn till den så viktiga principen om barns bästa eller inte?¹.

Gränspolisens metoder JO-anmälades och i april 2017 kom beslutet (Justitieombudsmannen). Justitieombudsmannen hävdar i sitt beslut att den lag som både polis och socialtjänst åberopat innebär att anställda inom socialtjänsten måste lämna ut de uppgifter polisen frågar efter: ”Förutsatt att Polismyndigheten begär att få ta del av uppgifter som behövs för att verkställa ett utvisningsbeslut är socialnämnden skyldig att lämna ut dem” (Justitieombudsmannen). Lagen är enligt JO tydlig och ger inget utrymme för de anställda på socialtjänsten att göra egna bedömningar av barnets bästa. Samtidigt skriver JO att det inte finns några formella hinder för anställda inom socialtjänsten att faktiskt varna papperslösa individer om uppgifter som lämnas ut av myndigheten. Enligt JO kan det emellertid ”uppstå en orimlig situation om en myndighet motarbetar en annan myndighets uppdrag” (Justitieombudsmannen).

I skrivande stund är det svårt att veta vilka konsekvenser beslutet kommer att

---

¹ I ett av många exempel uttalade sig också Socialhögskolan i Lund mot polisens begäran att få ta del av sekretessbelagda uppgifter (Blomberg & Knutagård, 2016)

få. Polisen har via sin hemsida meddelat att JO:s utlåtande stärkt polisens uppfattning om att deras metoder varit de rätta utifrån det uppdrag som svensk gränspolis har. I polisens meddelande understryks också myndigheternas ansvar att samarbeta och samverka i frågor som rör arbetet med papperslösa familjer (Westford, 2017). Samtidigt pekar juristen Hanna Scott vid Skåne Stadsmission, som är en av initiativtagarna till JO-anmälan, på den tvetydighet som beslutet gett upphov till: "Å ena sidan tycks det finnas ett handlingsutrymme för socialtjänsten att vägra lämna ut uppgifterna. Å andra sidan är beslutet väldigt tydligt med att socialtjänsten har en skyldighet att lämna ut informationen till polisen" (SVT Nyheter). Troligt är därmed att en sådan tvetydighet kommer att leda till att vissa socionomer – med stöd i barnkonventionen och socialtjänstlagens andra paragraf – kommer att varna individer om uppgifter om dem lämnas ut, och andra kommer att (fortsätta) lämna ut uppgifter i enlighet med 17 kap. utlänningslagen (SFS 2005:716).

*

Händelseutvecklingen i Malmö kastar ljus över vilka konfliktytor som skapats i kölvattnet av en allt mer polariserad debatt om migration och migranter. Frågor om utanförskap, exkludering och marginalisering ställs mot motståndsstrategier, försök att mobilisera och inkludera. Utvecklingen speglar också vilka frågor som ställs och studeras i forskningssammanhang. I det här temanumret om migration presenteras ett antal socialvetenskapliga studier som synliggör frågor om maktrelationer, om hur vi fördelar resurser i ett samhälle, och om hur människor klassificeras och sorteras utifrån "ras/etnicitet" och därmed också om tillhörighet till nationen.

Artiklarna kan delas in i två bredare teman – olika former av kontroll å den ena sidan, och spänningen mellan upplevd och konstruerad tillhörighet och medborgarskap å den andra. Det första temat handlar alltså om hur vi ska förstå några av de nya former av kontroll av migranter som vuxit fram i samband med att allt fler (ensamkommande) barn och unga kommer i kontakt med olika myndigheter. I tre artiklar analyseras erfarenheterna av utsatthet från ett barn- och ungdomsperspektiv. I ytterligare en artikel analyseras vilka förutsättningar familjepolitiken skapar för nyblivna mammor, med särskild tonvikt på relationen till ett betalt arbete.

I den första artikeln analyserar Anna Lundberg hur medicinska bedömningar av barns hälsa knyter an till humanitära ideal och praktiker. Med utgångspunkt i diskussionen om bio-politik och bio-ojämlikhet analyserar Lundberg hur humanitära ideal omsätts i den vardagspraktik som omsluter asylprocessen. Hon analyserar också vilka konsekvenser dessa praktiker har för de inblandade. Författaren visar bland annat att Migrationsverkets ambition att erbjuda asylsökande barn en rättssäker och human asylprocess – och att dessutom vara en stark röst för mänskliga rättigheter – är urhol-

kad. Praktiken som omgärdar bedömningarna av asylärendena är också motsägelsefull: betydelsen av medicinsk kompetens legitimeras genom att påpeka dess centrala betydelse för bedömningen samtidigt avvisas de på grund av formaliagrunder.

Även Philip Lalander och Dawan Raoof analyserar "ensamkommande ungdomar". Artikeln handlar om ungdomars berättelser om och erfarenheter av hur personalen på ett HVB-hem definierar dem som grupp, men också som individer. I analysen framträder hur ungdomarna konstruerades utifrån kategorierna barn och flykting, och i denna process skapades också en frustration bland ungdomarna. De upplevde att de fråntogs sitt aktörskap, men också att de inte blev betraktade som personer som kunde ta ansvar. Argument som att "så gör vi inte i Sverige" var framträdande i ungdomarnas berättelser om personalens försök att "fostra" dem till vuxna på "ett svenskt sätt". Ungdomarna utvecklade en rad olika motstrategier i sina försök att navigera i vardagen, bland annat genom att förlöjliga personalen eller genom att skratta åt deras försök att disciplinera deras liv.

I en tredje artikel om barn och unga migranter riktar Åsa Söderqvist, Pia H. Bülow och Yvonne Sjöblom uppmärksamheten mot de metodologiska utmaningar som forskare ställs inför i samband med studier med utsatta grupper. Med utgångspunkt i genusvetenskapliga debatter diskuterar Söderqvist, Bülow och Sjöblom barnperspektivets betydelse för forskningsprocessen, och lyfter särskilt fram vikten av att kontextualisera barns olika livsvillkor och positioner utifrån olika typer av utsatthet. Ett relationellt perspektiv lyfts fram som användbart. Intervjusituationen bör enligt författarna präglas av öppenhet och reflexivitet så att den intervjuades olika positioner och ställningstagande får utrymme. Med en sådan utgångspunkt kan ett situationellt "vi" konstrueras, genom vilket ny kunskap kan skapas.

Ytterligare en artikel handlar om barn, men här från de nyblivna mammornas perspektiv. Ann-Zofie Duvander och Eleonora Mussino analyserar och jämför hur utlandsfödda och svenskfödda mammor använder föräldrapenningen. I analysen uppmärksammas särskilt hur arbetsmarknadsanknytningen påverkar användningen för mammor. Deras resultat visar att utlandsfödda mammor använder större delen av föräldrapenningen under barnets första år medan svenskfödda mammor använder försäkringen mer under det andra året. De svenskfödda mammorna använder därmed föräldrapenningen på ett mer flexibelt sätt. Ju längre tid utlandsfödda mammor har bott i Sverige, desto mer kommer deras användande av försäkringen att likna de svenskfödda mammornas. Emellertid försvinner delar av skillnaderna om man också tar hänsyn till arbetsmarknadsdeltagandet, vilket visar att tillgång till ett betalt arbete spelar stor roll för nyblivna mammor.

I numrets andra tema lyfts frågor om tillhörighet, medborgarskap och representation fram. Migranter har i den offentliga diskursen ofta framställts som ett problem, en ekonomisk börda för välfärdsstaten och under de sista åren också som ett hot mot "svenska värderingar". Sådana diskurser – och dessas konkreta konsekvenser – dis-

kuterar i de resterande artiklarna, där spänningen mellan kategoriseringsprocesser, diverse former av etniska, nationella och religiösa tillhörigheter och medborgarskap lyfts fram som särskilt viktiga att studera.

I Magnus Dahlstedts artikel diskuteras tillhörighet och medborgarskap i en tid av storskalig internationell migration. Artikelns kretsar kring Ana, en ung romsk kvinna med svenskt och ungerskt medborgarskap. Hennes berättelse om sina erfarenheter av att finna sig till rätta i det svenska samhället ger prov på hur migranter i dagens Sverige ofta befinner sig i en paradoxal position som såväl inkluderad som exkluderad. Med hjälp av Anas berättelse lyfts analyser av nationen som en föreställd gemenskap fram: Det finns de som tillhör samhällsgemenskapen, de goda och de som bidrar, och så finns det de som inte tillhör, de misslyckade, de som inte delar nationens kärnvärden. Som svensk medborgare tillhör Ana Sverige, men samtidigt tillhör hon inte fullt ut. Hon är migrant och rom och hon är också ungersk medborgare. I detta spänningsfält erfar Ana att hon som svensk medborgare förvisso är inkluderad, men samtidigt exkluderad ur gemenskapen, då hon inte räknas som fullvärdig medlem i den föreställda svenska gemenskapen.

I David Gunnarssons artikel uppmärksammas de guidade turer som genomförs i en av Stockholms moskéer. Med hjälp av begreppet bekvämlighetszon (vilket fångar den sociala trygghet som kommer av att få sitt vetande bekräftat) analyseras och problematiseras hur sanningar om muslimer skapas i dagens Sverige. Samtidigt visar författaren att de guidade turerna används för att försöka förändra och ifrågasätta stereotypa representationer. Det intersektionella perspektivet öppnar för en möjlighet att analysera olika former av interaktion under besöken. Författaren visar bland annat att den hegemoniska bilden av muslimer som patriarkala och förtryckande lever kvar samtidigt som turerna ger möjlighet att erbjuda alternativa tolkningar av islam och av muslimer i Sverige.

Temanumrets sista bidrag lyfter fram en viktig fråga, nämligen hur ett land som Sverige faktiskt minns migration. Hur skapas ett lands självbild genom migranternas berättelser och minnen? I Jesper Johansson och Malin Thor Turebys artikel analyseras Nordiska museets insamlingar och urval av olika migranternas berättelser. I Nordiska museets insamling "Att minnas migrationen" antas migranternas berättelser både spegla men också påverka den svenska självbilden, en bild och en berättelse som handlar om att det svenska samhället rört sig från ett homogent land med invandrare till ett inkluderande mångkulturellt samhälle. I artikeln undersöks denna självbild, och framträder en bild som fortsatt är relativt homogen. Migranternas berättelser omfattar hårt arbete, utbildning och heterosexuella nära relationer, som oftast hör hemma i storstadsregionerna. Däremot finns inga återgivna historier om arbetslöshet, ensamhet, homosexualitet eller livet på landet. Dock synliggörs ojämlikhet på olika sätt, t.ex. genom att migranta kvinnor har sämre förutsättningar på arbetsmarknaden och att de i högre grad

än männen har ansvar för det obetalda omsorgsarbetet, precis som i ”svenska familjer”.

Med dessa artiklar och med detta temanummer hoppas vi stimulera och berika den socialvetenskapliga debatten om migration. Vi hoppas också att numret bidrar till den dialog som redan förs mellan akademiker, professionella och det civila samhällets olika aktörer om de utmaningar och möjligheter vi står inför. Vi är övertygade om att socialvetenskapliga studier av detta slag har en potential att överbrygga och fördjupa samtalet om hur vi på bästa sätt kan skapa ett rättvisare och mer inkluderande samhälle.

Referenser

- Blomberg, Staffan & Knutagård, Marcus (2016) *Uttalande med anledning av polisens begäran av sekretessbelagda uppgifter av socialtjänsten i Malmö*. [<http://www.soch.lu.se/article/uttalande-med-anledning-av-polisens-begaran-av-sekretessbelagda-uppgifter-av-socialtjansten-i-malmo>. Hämtat: 2017-04-23.]
- Justitieombudsmannen. Beslut 20 april 2017, Dnr 565-2017.
- Mikkelsen, J. (2017) *Kontroversiell jakt på papperslösa kritiseras inte av JO*. [<https://www.sydsvenskan.se/2017-04-22/ingen-jo-kritik-efter-kontroversiell-jakt-pa-papperslosa>. Hämtat: 2017-05-16.]
- SFS 2005:716. *Utlänningslag*.
- SVT Nyheter (2017) *JO: Rätt av socialtjänsten att lämna ut hemliga adresser till polisen*. [<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/jo-socialtjansten-gjorde-ratt-nar-de-brot-sekretessen>. Hämtat: 2017-04-23.]
- Westford, Ewa-Gun (2017) *JO har sagt sitt om gränspolisens begäran om adressuppgifter*. [<https://polisen.se/Aktuellt/Nyheter/Skane/april-juni/JO-har-sagt-sitt-om-granspolisens-begaran-om-adressuppgifter/>. Hämtat: 2017-04-23.]